

Het Landje van Gruijters:

De doelen bereikt?

Het Landje van Gruijters heeft zich in korte tijd verheven. Nog maar vijf jaar geleden was het een rommelige natte zone in het buitengebied tussen Spaarndam, Velsbroek en Haarlem. Inmiddels is het een bekend en geliefd vogelgebied (9 hectare, exclusief Fort Benoorden Spaarndam en IJsbaan Nova Zembla) voor veel vogelaars en een lekker 'rondje frisse neus' voor veel omwonenden.

LANDJE VAN GRUIJTERS Foto: Lida Zaremba

Zelf loop ik dat rondje al bijna vijf jaar tenminste één keer per week in een combinatie van vogels en frisse neus, recent aangevuld met een uitvlucht van het beeldscherm na een thuiswerkdag. Vijf jaar geleden begon ik daar rond te

lopen bij wijze van revalidatie-oefening na een ernstig herseninfarct. Al snel nam ik mijn verrekijker maar eens mee en pakte ik zo mijn oude vogelhobby weer op. Toen ik daar Johan Stuart tegen het lijf liep, ben ik snel lid gewor-

den van de Vogelwerkgroep en was het hek van de dam. Eerst een keer meegeholpen met een natuurwerkdag en sinds vorig jaar ook met de reguliere vogeltellingen onder coördinatie van Annemieke Huneker. Dat is overigens iedereen aan te raden die zich wil bekwalen in het herkennen van veel dagelijkse vogelsoorten en tegelijk wat meer mede-VWG-ers wil leren kennen. Het Landje heeft zich in onze regio een vaste plek verworven als voorverzamelplaats van Grutto's. Maar het is ook een vaste stek geworden voor Kluten, Tureluurs, Wintertalingen, Bergeenden en plevieren. Ik wil hieronder bezien of dit een gevolg is van de nieuwe beheerstrategie die in 2018 is ingezet en in hoeverre mijn lofzang op deze 9 hectare 'natte natuur om de hoek' inderdaad ook door de vogelstand wordt bezongen. Ik doe dit aan de hand van de doelen en vooral de doelsoorten die uitgangspunt waren voor het goed doordachte 'Beheerplan Landje van Gruijters 2018 – 2025' (Eef van Huijssteeden en Johan Stuart, 2017). Ik borduur daarbij voort op het overzichtsartikel dat Jan Kuys schreef in Fitis 2018-4. De wekelijkse telronden door zo'n 20 VWG-ers worden digitaal kundig ontsloten door Lida Zaremba. Dit levert een schat aan informatie op waarvan ik in dit artikel dankbaar gebruik heb gemaakt. De telronden – altijd via een vaste route – beslaan het gebied van zowel het Landje van Gruijters, als de naastgelegen IJs-

baan Nova Zembla en het Fort Benoorden Spaarndam. Naast de wekelijkse gebiedstellingen worden de broedvogels via de BMP-methode geteld sinds 2018 (zie kader 'Broedvogels Landje van Gruijters').

Beheerstrategie

Het beheerplan beoogt duurzaam een plek te bieden aan (grondel)eenden, rietvogels en steltlopers om er te kunnen foerageren en te broeden. Van hieruit zijn drie pijlers geformuleerd waar het Landje aan moet voldoen:

- voldoende openheid (zicht op predatoren in het broedseizoen en tijdens de trektijd);
- voldoende rust (vergroten overlevingskansen tijdens broedseizoen en om op te vetten voor en na de trek);
- optimaal peilbeheer (zorgen voor ondiep water om in te kunnen foerageren en als veilige slaappleats).

Door een hele reeks van inrichtingsmaatregelen, onder andere uitgevoerd tijdens vrijwilligerswerkdagen, is de openheid jaar in jaar uit sterk toegenomen (o.a. maaien, boompjes verwijderen). In het beheerplan lees ik overigens een maatregel die nog niet is uitgevoerd, maar mijn wenkbrouwen doet fronsen: "Het is wenselijk voor de openheid van het gebied en het broedsucces van de vogels dat de hoge populieren langs de Redoute verdwijnen. Knotwilgen op deze plaats zouden een goed alternatief

Tabel 1. Soorten waar het beheer specifiek op is gericht. Bron: Beheerplan

Periode	Gedrag	Doelsoorten
augustus – februari	foerageren, rusten, slapen	Wintertaling, Slobeend, Smient, Bergeend, Watersnip, Kievit, Waterpieper
februari – mei & juli-september	opvetten, slapen, rusten	Lepelaar, Grutto, Kempphaan, Witgat, Bosruiter, Oeverloper
april – juli	Broeden	Kluut, Tureluur, Kievit, Kleine Plevier, Bergeend, Waterral, Rietgors, Rietzanger, Kleine Karekiet, Blauwborst, IJsvogel, Waterhoen, Slobeend

zijn, beter voor de vogels en ook goed passend in het landschap.” Tien jaar geleden zou een jagende Havik vanuit de populieren worden beschouwd als een kroonjuweel voor een natuurgebied. En dan zouden we nu de bomen kappen omdat die Havik wel eens een Grutto-jong zou kunnen verschalken? Dat vraagt om een verklaring.

De Stichting Duurzaam Natuurbeheer Landje van Gruijters is in overleg met het Recreatieschap Spaarnwoude over de populieren langs de Redoute. Deze zijn relatief oud en er vallen veel takken uit, enkele bomen zijn zelfs gevaarlijk hol van binnen. De stichting pleit ervoor om, als Recreatieschap Spaarnwoude de populieren weghaalt, daarvoor in de plaats knotwilgen te zetten. Deze passen goed in het landschap en zijn door vrijwilligers te beheren. Volgens de stichting zorgt dit ook voor minder predatie van bijvoorbeeld jonge Kluten.

Over de factor rust maakte ik me nog wel eens zorgen. Je ziet dat de aantallen bezoekers, ook vóór Corona, steeds toenemen. Dit betreft zowel wandelaars als vogelaars. Maar het lijkt zich gelukkig toch goed te voegen. Omdat iedereen op het wandel-/fietspad blijft dat buitenom loopt (Liniepad en Redoute), lijken de vogels zich nauwelijks te storen aan het publiek. Tegelijkertijd is de afstand tot de vogels niet groot zodat ook veel niet-vogelaars de charme van het vogels kijken ontdekken en waarderen; een mooie bijvangst! Mij valt op dat het aantal hondenuitlaters gelukkig redelijk beperkt blijft in het gebied. Je ziet eigenlijk nooit mensen op het Landje zelf, behoudens schaatsers tijdens een schaarse strenge vorstperiode, maar dan zijn de meeste vogels toch al met de vorstgrens opgeschoven.

Van alle beheerinspanningen heeft het peilbeheer, dat met enig kunst en vlieg-

werk wordt gedaan, zichtbaar het meeste effect. Aangestoken door de telronden werp ik altijd een blik op de waterpeilschalen aan de sloot langs Redoute en op het Landje. Maar ook zonder deze ‘tic’ ervaar je een dalende waterstand. De waterstand beweegt zich tussen -25 NAP in de winter (veel open water van 20-30 centimeter diep voor de grondeleenden) tot circa -48 NAP in de zomer (5-15 centimeter waterdiepte met slikdelen voor steltlopers en jonge vogels). De vogelstand reageert hier heel direct op. Zodra het waterpeil daalt beginnen de Grutto's, Kluten, Oeverlopers en pleviertjes op het Landje te bivakkeren. Zo is het waterpeilbeheer duidelijk de motor achter het vogelsucces van het gebied. Mede door het plaatsen van schrikdraad rondom het belangrijkste broeddeel om vossen buiten de deur te houden, groeien er elk jaar vrij veel jonge vogels op in het Landje.

Analyse van telgegevens

Goed, we weten dus wat de beheerdoelen zijn en hoe die te bereiken. Hoogste tijd om de theorie te staven aan harde waarnemingscijfers. Ten aanzien van de aantallen-interpretatie is een waarschuwing vooraf op zijn plaats. Ik heb gebruik gemaakt van de dataset ‘maxima per soort per jaar’ in het telgebied; dit is een optelsom van de tellingen in het Landje van Gruijters, Nova Zembla en Fort Benoorden Spaarndam. Het geeft het maximaal aantal waargenomen vogels van een soort tijdens één telling in dat jaar. De eerste waarneming in de dataset dateert van 1975. In de periode tot 2003 is systematisch noch regelmatig geteld (met uitzondering van 1978) en zijn te weinig gegevens aanwezig om maxima per jaar te kunnen schatten. Vanaf 2003 wordt er wel regelmatig geteld en vanaf 2017 zelfs wekelijks. In de analyse focus ik

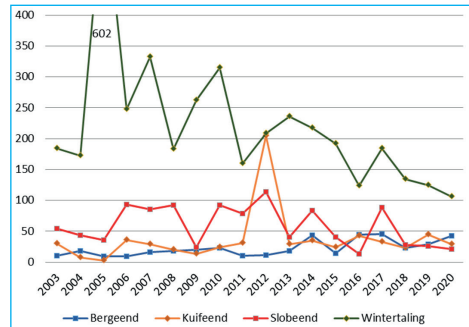
me met name op de periode 2017-2020 omdat in deze periode de belangrijkste beheer- en inrichtingsmaatregelen zijn getroffen.

In de dataset zijn ook de meldingen van Waarneming.nl toegevoegd. Deze zijn in dit artikel buiten beschouwing gelaten, omdat in de periode 2003 – 2020 het aantal meldingen explosief gegroeid is van rond de 35 waarnemingen in de eerste jaren tot rond de 3500 waarnemingen in de laatste jaren.

In onderstaande analyses van de soortontwikkeling, maak ik gebruik van de indeling in soortgroepen uit het beheerplan.

De (grond)eeden

De aantallen Wintertalingen en Slob-eenden fluctueren enorm (grafiek 1). Uiteindelijk lijken de aantallen te dalen. Dit kan niet gezegd worden van de Bergeend en de Kuifeend waar de trend licht opwaarts loopt respectievelijk de aantallen lijken te stabiliseren op maxima van enkele tientallen per jaar. Let op: de meeste waarnemingen van eenden (met uitzondering van de Bergeend) hebben betrekking op het water rond het Fort en veel minder op de IJsbaan en Landje van Gruijters. Met name voor de Kuifeend (een duikeend) is het waterpeil in het Landje vermoedelijk te laag. Smienten (niet in de grafiek) die vooral 's winters in ons land zijn, worden eveneens minder waargenomen. Piekte deze fluiteend in de jaren tien nog regelmatig met maxima boven de 500, de laatste jaren is dat aantal ongeveer 150-300. Deze dalende trend wordt ook landelijk waargenomen en lijkt het gevolg van afnemend broedsucces. De Fuut, Dodaars (in het diepe water van de fortgracht) en de Pijlstaart schommelen al jaren stabiel op maxima van enkelen per jaar. Ook dit is in lijn met de landelijke trends.

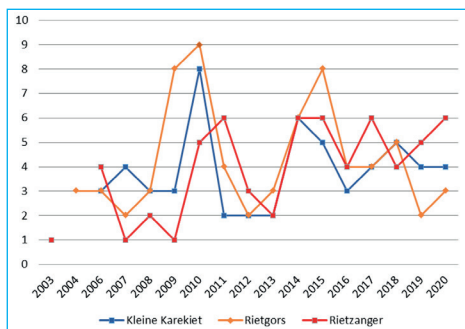

GRAFIEK 1: Grondleenden, maxima per jaar in Landje van Gruijters, Fort Benoorden Spaardam en Nova Zembla

Rietvogels

De rietvogels laten over vrijwel de hele linie een eenvormig beeld zien (grafiek 2). Na een piek rond 2010 zien we een stabilisatie ontstaan op een iets lager niveau met maximale waarden tussen 3 en 5 voor Rietgors, Kleine Karekiet en Rietzanger. Een trend halen uit de tellingen van deze verborgen levende vogels is lastig. Ik verwijs daarvoor naar de broedvogeltelling (zie kader Broedvogels Landje van Gruijters). Een enkele Blauwborst en Snor (niet in de grafiek), dit zijn biotoop-kritischere soorten, vinden afgelopen jaren een vaste plek in het Landje, onderaan bij het parkeerplaatsje en in de eerste bocht van het Liniepad. Dat geldt ook voor de Bosrietzanger (maximaal 1-2) die het structuurrijkere riet iets verder langs het Liniepad prevaleert. De Grote Karekiet wordt slechts sporadisch waargenomen. Deze soort zoekt vooral overjarig riet dat in het water staat, wat hier ontbreekt.

Van de moerasvogels wordt de Waterral jaarlijks waargenomen, maar Roerdomp en Porseleinhoen zeer zelden; zij ontberen rietpartijen van stevig formaat. De Porseleinhoen verwacht (lees: hoop) ik in de trektijd steeds te treffen in het noordelijke natte veldje met pit-

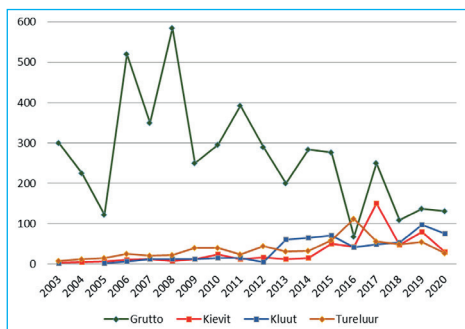

GRAFIEK 2: Rietvogels, maxima per jaar in Landje van Gruijters, Fort Benoorden Spaarndam en Nova Zembla

ruspollen in ondiep water. Lijkt mij ideaal voor deze kleine rallen maar daar denken zij zelf blijkbaar heel anders over; eigenwijze vogels....!

Steltlopers

In de grafiek van de grote steltlopers (grafiek 3) zien we de aantallen van de Kluut, Tureluur en Kievit oplopen tot een stabiliserend niveau van maximaal enige tientallen. De hoge pieken bij Tureluur en Kievit in 2016 en 2017 kan ik niet goed verklaren, ook niet vanuit landelijke trends. De lijn van de Grutto verliep nog grilliger met een ongelofelijk maximum van bijna 600 in 2008, maar ook daar lijkt zich nu een stabiele waar-

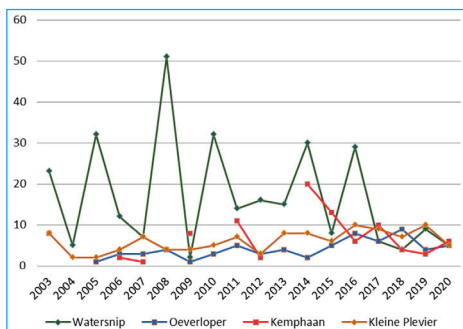

GRAFIEK 3: Steltlopers (1), maxima per jaar in Landje van Gruijters, Fort Benoorden Spaarndam en Nova Zembla

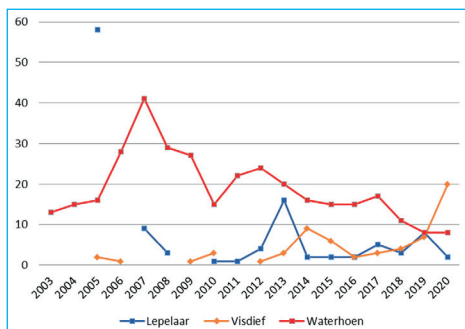
de van rond maximaal 130 af te tekenen. Gezien de bekende dramatisch dalende landelijke curve, beschouw ik stabilisatie van de Grutto op het Landje als een positief resultaat. De IJslandse Grutto is hier overigens niet bij opgeteld (maximaal circa 25). Zekere herkenning van deze ondersoort is lastig waardoor rekening moet worden gehouden met een behoorlijke foutmarge. Kijken we naar de grafiek met de kleinere steltlopers (grafiek 4) dan zien we bij alle vier soorten een maximum aantal van 5-10, na een schokkerige hoog-laag curve bij vooral de Watersnip. Niet in de grafiek opgenomen maar erg vergelijkbaar met de Oeverloper scores Witgat (maximaal 3), Bosruiter (maximaal 2-6) en Groenpootruiter (maximaal 2-7).

Van de strandlopersoorten zien we met name de Bontjes jaarlijks terug (maximaal 1-6) en ook, verrassend vind ik, Temmincks Strandloper (maximaal 1-5 met pieken van 10 en zelfs 24!). Kanoet en Kleine Strandloper worden sporadisch aangetroffen.

In het algemeen valt op dat de curves bij de meeste kleine steltlopersoorten zich in de laatste jaren stabiliseren. Dit lijkt te wijzen op het ontstaan van regelmatige omstandigheden, waarschijnlijk door vergelijkbare waterpeilen waardoor er ruimte is voor maximum aan-

GRAFIEK 4: Steltlopers (2), maxima per jaar in Landje van Gruijters, Fort Benoorden Spaarndam en Nova Zembla

GRAFIEK 5: Lepelaar, Visdief, Waterhoen, maxima per jaar in Landje van Gruijters, Fort Benoorden Spaarndam en Nova Zembla

tallen rond 5-10 per soort per jaar. Opvallend is hoe duidelijk het effect is van het goed verzorgde waterpeilbeheer sinds 2017!

Overige typische soorten van het Landje

Tot genoegen van velen biedt het Landje onderdak aan 'aajibare' soorten als de IJsvogel (stabiel en maximaal 2-4 per jaar, niet in de grafiek) en de Lepelaar (grafiek 5). De Lepelaar kende een aantal flinke piekjaren en heeft zich een vaste positie verworven in het gebied om er te foerageren. De maximale aantallen zijn ongetwijfeld te relateren aan de koloniegrootte in de Haarlemmerliede waar 'onze' Lepelaars vandaan komen. De Visdief neemt allengs toe, waarschijnlijk door de fraai aangelegde broedeilanden waar ze dankbaar gebruik van maken. Het Waterhoen daarentegen is flink afgenomen in lijn met de landelijke ontwikkelingen, maar lijkt zich nu op een stabiel niveau te handhaven net onder maximum aantal van 10 per jaar. Andere typische soorten voor dit gebied zijn de Waterpieper die flink toeneemt (maximaal 10-50!), mogelijk door betere soortbekendheid bij de tellers. De Boomvalk is ook een jaarlijkse zekerheid sinds 2010 (maximaal

2-5). Doorgaans zit deze snelle libellenjager in het Munitiebos achter het Fort.

Slotconclusies en aanbevelingen

Vanuit bovenstaande is duidelijk af te lezen dat de beheermaatregelen doel hebben getroffen. Bij alle soortengroepen en bij de meeste doelsoorten zien we dat er omstandigheden zijn gecreëerd die een stabiele vogelstand mogelijk hebben gemaakt. Het gebied funktioneert nu als vogelgebied om te kunnen rusten, op te vetten en te broeden. Het is een indrukwekkende prestatie dat dit al na drie jaar is bereikt en toont de veerkracht van niet alleen de vogels, maar ook van de betrokken VWG-ers en andere vrijwilligers!

Tijd om op de lauweren te rusten is er echter niet. Het beheerplan zit nu halverwege de planhorizon tot 2025. Nog wat vroeg voor vervolgacties misschien, maar ik waag me toch alvast aan een paar vervolg-aanbevelingen. Met stip op één staat het duurzaam volhouden van het ingezette beheer, vooral ten aanzien van het peilbeheer; dat blijkt essentieel voor de eenden, steltlopers en lepelaars. Ecologische systemen zijn altijd gebaat bij stabiele omstandigheden. Ik denk dat gewaakt moet worden dat de rietkragen voldoende volume houden voor het verder uitbouwen van gunstige omstandigheden voor riet- en moerasvogels. Op specifieke soorten beheren is mijns inziens niet nodig. Er mag vertrouwd worden op de natuurlijke balans en de natuurlijke processen die altijd optreden als de juiste voorwaarden zijn gecreëerd en biotoopontwikkeling op gang komt. Zeker vogels vinden dan altijd (en verrassend snel) hun weg.

Mogelijk zit de meeste winst in de toekomst vooral in het leggen van goede natuurlijke verbindingen met de directe omgeving. Vooral een aansluiting met

Broedvogels Landje van Gruijters in 2020

Om de beheermaatregelen te kunnen evalueren, tellen we (Peter Pennock en Johan Stuart) sinds 2018 de broedvogels van het Landje van Gruijters volgens de richtlijnen van het Broedvogel Monitoring Project (BMP). Bij het tellen noteren we alle broedindicerende waarnemingen binnen de omliggende wegen en paden, dat zijn de Redoute en het Liniepad. In totaal gaat het om 9 ha. Elk jaar zijn er zeven tot acht tellingen waarvan één tijdens de avond/nacht. Alle gegevens worden via Avimap in de telefoon ingevoerd en via autoclustering geïnterpreteerd. Het aantal territoria dat hier uit rolt, staat in tabel 1.

Soort	2018	2019	2020
Grauwe Gans	5	9	5
Soepgans	3	2	7
Grote Canadese Gans	0	1	1
Nijlgans	1	3	1
Bergeend	3	2	3
Krakeend	8	4	4
Slobeend	2	2	1
Wilde Eend	9	11	12
Soepeend	1	1	1
Wintertaling	0	1	1
Waterral	1	0	0
Waterhoen	3	3	2
Meerkoet	10	10	12
Scholekster	1	0	1
Kluut	12	15	16
Kleine Plevier	1	2	1
Kievit	2	2	2
Grutto	2	0	1
Tureluur	1	3	4
Visdief	1	1	2
Koekoek	1	1	1
Kauw	1	0	0
Zwarte Kraai	1	1	1
Pimpelmees	1	0	0
Koolmees	1	1	1
Fitis	1	1	0
Bosrietzanger	2	0	2
Kleine Karekiet	4	3	2
Rietzanger	1	3	3
Merel	0	1	0
Roodborst	0	0	1
Winterkoning	1	1	0
Blauwborst	0	2	1
Huisemus	1	0	0
Witte Kwikstaart	1	1	1
Rietgors	1	1	1
Totaal aantal territoria	83	88	92
Aantal soorten	31	28	30

BLAUWBORST

Foto: René van Rossum

Resultaten

Tabel 1. Overzicht van het aantal via BMP vastgestelde territoria in het Landje van Gruijters (9 ha) in de jaren 2018, 2019 en 2020. **Vet** gedrukte soort staat op Rode Lijst 2016, *cursief* gedrukte soort staat op Oranje Lijst.

Bespreking

De meeste cijfers spreken voor zich. Omdat het effect van beheermaatregelen het thema van dit artikel is, wil ik een toelichting geven op de cijfers van

Kluut en Visdief. Deze broeden namelijk op een eilandje dat door de Stichting Duurzaam Natuurbeheer Landje van Gruijters in januari 2018 is aangelegd. Dit werd meteen een succes, want de meeste Kluten bouwen daar hun nest. Het veiligste plekje in het gebied. Maar gelukkig slagen ook de enkele klutennesten die op de oevers rondom de plas worden uitbroeid. Waarschijnlijk is dat te danken aan het vossenraster dat we rondom het gebied plaatsen om vossen weg te houden. Omdat dit eerste eiland in 2020 vol met nesten zat, hebben we in januari 2021 een tweede broedeiland aangelegd. Het Recreatieschap Spaarnwoude heeft dit betaald.

Een ander biotoop waar met beheer enige invloed op is, betreft het grote rietveld. Van het grote rietveld wordt elk jaar (als het lukt) een derde deel gemaaid. Dit om te voorkomen dat er veel boompjes gaan groeien tussen het riet. Verder proberen we losse rietkragen in het centrale deel van het Landje terug te dringen vanwege het belang van openheid voor de steltlopers. Elk jaar stellen we acht territoria van de verschillende rietvogels vast. Het beheer heeft dus geen positieve invloed op de broedvogelaantallen, maar ook geen negatieve.

Bronnen

- Vergeer J.W., van Dijk A.J., Boele A., van Bruggen J. & Hustings F. 2016. Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- vogelbescherming.nl/bescherming/juridische-bescherming/soortbescherming/rode-lijst/rode-lijst-broedvogels

■ *Johan Stuart namens Stichting Duurzaam Natuurbeheer Landje van Gruijters*
(j.stuart@planet.nl)

de rietkragen en de structuurrijke omgeving rond het Rijnland-gemaaltje 'de Dammers' en verder richting de Dammersweg (Velserbroek) kan de ecologische structuur van het Landje versterken. Dit zou ook recht doen aan de status van onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur, tegenwoordig het NNN (Nationaal Natuur Netwerk). Ook het beheer van de weilanden van Nova Zembla kan mogelijk worden verbeterd zodat het kan dienen als overloop- (en broed)gebied voor vogels van het Landje van Gruijters.

Net als het beheer is het ook zaak de intensieve tellingen te blijven volhouden; lange gegevensreeksen geven steeds meer en betere inzichten. Het is dan ook een goed ontwikkeling dat sinds enkele jaren ook het Munitiebos achter het Fort wordt geïnventariseerd volgens de BMP-methode. En inventarisaties van andere diergroepen, in samenwerking met andere natuurwerkgroepen, kan interessante aanvullende informatie opleveren over de natuurkwaliteit van het Landje. Deze suggestie staat overigens ook al opgenomen in het huidige beheerplan.

Tot slot wil ik iedereen oproepen mee te blijven helpen bij het beheer en de tellingen van dit rijke natuurgebiedje zo dicht bij huis. En vooral: blijf er van genieten!

■ *Jeroen Cornelissen*

Met dank aan Johan Stuart (inzet broedvogels en mee-lezen) en Lida Zaremba (grafieken).

Literatuur

- SOVON Vogelonderzoek Nederland, Vogel-atlas van Nederland, 2018.
- Eef van Huijssteeden, Johan Stuart, Beheerplan Landje van Gruijters, 2017.
- Jan Kuys, De Metamorfose van het Landje van Gruijters, Fitis 2018, 4.